

DOI:10.35774/app2022.04.077
УДК 347.961(477)

Марина Мироненко,
аспірант кафедри конституційного і
адміністративного права
Юридичного факультету Національного
авіаційного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7936-5242>

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ МЕДІАЦІЇ НОТАРІУСОМ В УКРАЇНІ

Впровадження інституту нотаріальної медіації обумовлює актуальність дослідження основних принципів її здійснення з метою подальшого виокремлення особливостей такої медіації та вдосконалення чинного законодавства. Мета статті – дослідження та формування системи основних принципів медіації, яку здійснює нотаріус в Україні. Встановлено, що здійснення медіації нотаріусом має відповідати таким основним принципам: добровільності; конфіденційності; нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора; самостійності сторін; рівності прав сторін; верховенства права; законності; доступності; добровільно-примусового виконання угоди за результатами медіації. Наголошено на тому, що визначений перелік принципів нотаріальної медіації не вичерпний, адже інститут медіації в Україні знаходиться на етапі зародження, тоді як нотаріуси ще не напрацювали достатній обсяг практики у цій сфері. Визначено, що більшість вихідних заasad, які характеризують сутність і значення медіації, збігаються або співвідносяться з класичними принципами нотаріальної діяльності, тому нотаріус є бажаним учасником відносин у сфері медіації. Зроблено висновок, що дотримання як нотаріусом, який здійснює медіацію, так і сторонами конфлікту (спору) принципів медіації безпосередньо впливає на її якість, а саме на досягнення головної цілі – укладення угоди за результатами медіації на взаємовигідних умовах.

Ключові слова: медіація, нотаріус, нотаріальна діяльність, принцип, принципи медіації, нотаріальна медіація, врегулювання спорів.

Myronenko, M.

Basic principles of mediation by notary in Ukraine

Ensuring proper conditions for conducting mediation is the direct responsibility of the mediator, who must faithfully follow all the requirements of the law and the rules of its conduct. Modern notarial activity contains elements of mediation practice, and the requirements for a professional notary correspond to the requirements for a mediator. The essence of mediation is revealed in its social purpose and principles that shape the perception of it in society and determine the procedure for its implementation. The introduction of the institution of notarial mediation determines the relevance of the study of the main principles of its implementation with the aim of further highlighting the features of such mediation and improving the current legislation. The purpose of the article is research and formation of the system of basic principles of mediation, which is carried out by a notary in Ukraine. It was established that mediation by a notary must comply with the following basic principles: voluntariness; confidentiality; neutrality, independence and impartiality of the mediator; independence of the parties; equal rights of the parties; rule of law; legality; availability; voluntary and enforced execution of the agreement based on the results of mediation. It is emphasized that the defined list of principles of notarial mediation is not exhaustive, because the institution of mediation in Ukraine is at the nascent stage, while notaries have not yet developed a sufficient amount of practice in this area. It was determined that most of the basic principles that characterize the essence and meaning of mediation coincide or correlate with the classic principles of notarial activity, therefore the notary is a desirable participant in relations in the field of mediation. It was concluded that compliance with the principles of mediation both by the notary who conducts mediation and by the parties to the conflict (dispute) directly affects its quality, namely the achievement of the main goal - concluding an agreement based on the results of mediation on mutually beneficial terms.

Keywords: mediation, notary, notarial activity, principle, principles of mediation, notarial mediation, dispute settlement.

Постановка проблеми. Процес запровадження нотаріальної медіації покликаний розвантажити судову систему України та популяризувати новий інструмент позасудового вирішення конфліктів і спорів. Забезпечення належних умов проведення медіації є безпосереднім обов'язком медіатора, який повинен

сумлінно слідувати усім вимогам законодавства та правилам її проведення. Сучасна нотаріальна діяльність містить елементи медіаційної практики, а вимоги до професійного нотаріуса відповідають вимогам до медіатора. Сутність медіації розкривається у її соціальному призначенні та принципах, які формують уявлення про неї у суспільстві та визначають порядок її проведення. Впровадження інституту нотаріальної медіації обумовлює актуальність дослідження основних принципів її здійснення з метою подальшого виокремлення особливостей такої медіації та вдосконалення чинного законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Медіація та основні засади її здійснення досліджувалася у працях Н. М. Грень, С. І. Запари, Т. С. Кисельової, Н. М. Крестовської, Н. А. Мазаракі, Г. О. Огречук, М. Г. Поліщук, Ю. Д. Притики, Л. Д. Романадзе, Г. Б. Супрун та інших. Водночас розширення сфери діяльності нотаріусів із прийняттям Закону України «Про медіацію» потребує переосмислення ролі нотаріуса у національній правовій системі. Таким чином, потребує подальших досліджень питання, пов'язані з основними засадами нотаріальної діяльності як нового інструмента врегулювання конфліктів і спорів.

Мета статті – дослідження та формування системи основних принципів медіації, яку здійснює нотаріус в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ст. 4 Закону України «Про медіацію» визначає вичерпний перелік принципів, відповідно до яких проводиться медіація в Україні. Такими принципами є принципи добровільності, самовизначення сторін медіації, конфіденційності, рівності прав сторін медіації, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора [1]. Після набуття чинності вітчизняного законодавства про медіацію, нотаріуси отримали право здійснювати позасудове врегулювання спору після проходження відповідного навчання. Таким чином, постало питання відповідності принципів медіації традиційним засадам нотаріальної діяльності, їхнього співвідношення, що у майбутньому визначатиме якість надання нотаріусом послуг з медіації.

Принцип добровільності. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про медіацію» зміст добровільності у медіаційних відносинах полягає у тому, що: ніхто не змушений брати участь у медіації; медіатор та сторони можуть у будь-який момент відмовитися від участі в медіації; участь сторони конфлікту (спору) в медіації не означає визнання цією стороною своєї вини, позовних вимог або відмову від позовних вимог [1].

Досліджуючи принципи медіації, Г. О. Огречук наголосила на тому, що саме добровільність як основоположний принцип медіації відрізняє таку позасудову процедуру від судового розгляду, де повністю добровільною є тільки участь позивача у процесі [2, с. 178]. На думку Ю. Д. Притики, добровільність полягає у праві сторін на особисте волевиявлення щодо проведення медіації та праві вибору медіатора, а також у свободі припинення процедури медіації у будь-який момент її проведення [3, с. 91].

На нашу думку, добровільність медіації виявляється у таких її ознаках:

- сторони конфлікту (спору) володіють свободою вступу до медіації;
- укладення медіаційного застереження не позбавляє сторін конфлікту (спору) права на використання інших інструментів вирішення спорів;
- сторони конфлікту (спору) можуть вільно не погоджуватися на умови його вирішення, які пропонують інші учасники, а також вільно пропонувати власні шляхи врегулювання;
- укладення будь-яких договорів у сфері медіації добровільне.

Щодо нотаріальної діяльності, то нотаріус, наприклад, під час посвідчення правочину, перевіряє відсутність тиску однієї сторони правочину на іншу та наявність вільного волевиявлення обох сторін. Тож, нотаріус як досвідчений юрист здатний доступно роз'яснити правові наслідки укладення будь-яких договорів у сфері медіації, перевіривши справжню волю учасників медіації та упевнившись у добросовісності учасників. Медіацію, яку здійснює нотаріус, потрібно проводити відповідно до принципу добровільності, де рішення про вступ до медіації, вихід з неї та узгодження домовленостей по суті спору приймають сторони спору вільно та самостійно.

Принцип конфіденційності. Національне законодавство про медіацію забороняє медіатору та іншим учасникам медіації розголошувати конфіденційну інформацію, тобто інформацію, що стала відома у процесі підготовки та проведення медіації. Принцип конфіденційності медіації не абсолютний та може бути недотриманий за умов, передбачених законодавством або якщо учасники медіації письмово домовилися про інше. Предметом нерозголошення є інформація про пропозицію сторін взяти участь у медіації, їхню готовність до медіації, факти, обставини, судження, пропозиції сторін щодо врегулювання конфлікту (спору) та положення угоди за результатами медіації.

Принцип конфіденційності відрізняє медіацію від гласного судового процесу, що робить таку послугу привабливою для споживачів. Обов'язок дотримання конфіденційності спільний для діяльності медіатора та нотаріальної діяльності. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про нотаріат» до нотаріальної таємниці належать відомості, отримані під час вчинення нотаріальних дій або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, у тому числі відомості про особу, її майно, особисті немайнові та майнові права та обов'язки та інше [4]. Вимоги до конфіденційності медіатора менш формалізовані порівняно із вимогами до нотаріальної таємниці. У вітчизняній практиці сформовані механізми відповідальності нотаріуса за порушення вимог конфіденційності, тоді як відсутня подібна практика притягнення до відповідальності медіаторів. З огляду на специфіку умов дотримання нотаріусом нотаріальної таємниці, дотримання ним принципу конфіденційності під час проведення медіації вбачається безумовним та таким, який викликати довіру сторін спору, які турбуються про нерозголошення особистісної інформації.

Принципи нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора. Відповідно до положень ст. 7 Закону України «Про медіацію» «під час проведення медіації медіатор має бути нейтральним у ставленні до сторін медіації та незалежним від сторін медіації, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, інших фізичних і юридичних осіб» [1].

Засади нейтральності, незалежності та неупередженості мають гарантувати рівну участь сторін у процесі медіації. Сторони можуть замінити медіатора, якщо, на думку хоча б однієї з них, існують підстави, які вплинуть на подальше дотримання медіатором цих принципів. Медіатор може відмовитись проводити медіацію, якщо усвідомлює свій інтерес у врегулюванні конфлікту (спору) на користь сторони конфлікту (спору) [3, с. 91].

З огляду на неформальний характер медіації та відсутність у Законі обов'язкової вимоги участі юристів сторін у процесі, існує ризик зловживання сторонами своїм становищем: фінансовим, соціальним, психологічним тощо. Головне значення принципів нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора полягає в тому, що тільки такий посередник може запобігати таким зловживанням у процесі вирішення конфлікту (спору). Медіатор не уповноважений на втручання в розроблення і прийняття домовленостей між сторонами по суті спору, проте, користуючись довірою та повагою учасників, він може не допустити прийняття не вигідних і непропорційних умов угоди за результатами медіації для однієї зі сторін.

Щодо дотримання вказаних принципів нотаріусом, то нотаріальна медіація, на нашу думку, матиме переваги над традиційною процедурою. М. М. Дякович характеризує нотаріуса як незалежну, неупереджену особу, яка наділена державною довірою та має чітко визначену законом компетенцію та підлягає дисциплінарному контролю [5, с. 25]. У традиційній професійній діяльності нотаріус забезпечує баланс інтересів усіх учасників нотаріальних правовідносин. Сутність нотаріальної діяльності та чинні гарантії незалежності нотаріуса забезпечать реалізацію основних принципів під час виконання ним функцій медіатора.

Відповідно під час своєї діяльності у сфері медіації нотаріус повинен бути: нейтральний, тобто не віддавати перевагу жодній зі сторін спору, не бути зацікавленим у конкретному результаті врегулювання; незалежний, тобто вільний від впливу органів публічної влади, будь-яких юридичних і фізичних осіб; неупереджений, тобто не оцінювати спір і позиції сторін суб'єктивно і однаково сприяти сторонам спору у процесі прийняття рішення.

Принцип самостійності та рівності прав сторін. До питань, які належать до виняткової компетенції сторін медіації, належать: вибір медіатора; визначення переліку питань обговорення; визначення варіантів врегулювання конфлікту (спору); визначення змісту угоди за результатами медіації тощо. Згідно зі ст. 8 Закону України «Про медіацію» сторонам надаються рівні можливості у процесі врегулювання спору шляхом медіації, а зобов'язання медіатора – однакові щодо всіх сторін [1]. На відміну від судового процесу, в медіації сторони самостійно впливають на хід процесу, контролюючи прийняття рішення. Сторони спору задіяні в процесі медіації у тому обсязі, в якому самі бажають, не делегуючи власні повноваження медіатору. Медіатор не вирішує, хто «правий» у конфлікті (спорі) та не приймає жодних рішень [6, с. 580].

Принцип рівності сторін полягає в тому, що суб'єктивні права сторін рівні за змістом і обсягом. Усі учасники спору беруть однакову участь у процесі медіації. Аналогічний принцип застосовується у нотаріальній діяльності: учасникам нотаріального провадження надаються однакові права висловлювати власну думку, зауваження, пропозиції та оцінювати їхню прийнятність. Варто погодитися з думкою Х. В. Майкут, згідно з якою запровадження медіації, яку здійснює нотаріус, можливе завдяки відповідності основних принципів нотаріату засадам медіації [7, с. 458].

Принцип верховенства права та законності. Верховенство права як принцип медіації, у т. ч. нотаріальної, полягає в тому, що права, свободи та інтереси особи визнаються найвищою соціальною цінністю. Принцип верховенства права – вихідний, сталий орієнтир, завдяки якому відбувається як законодавче врегулювання медіації, так і безпосереднє її проведення [8, с. 184]. Незважаючи на те, що принцип законності прямо не передбачено законодавством про медіацію, його обов'язково дотримуватися під час проведення будь-якого юридичного процесу. Як визначає М. М. Дякович, виявами законності у діяльності нотаріуса є, наприклад, забезпечення ним дотримання прав дітей у нотаріальному провадженні за участю батьків, контроль за дотриманням прав осіб на проживання в житлі за посвідчення договору про перехід права власності тощо [9, с. 138]. Під час проведення нотаріальної медіації, нотаріус завдяки професійним знанням, навичкам і досвіду здатний належно прослідкувати за дотриманням прав учасників медіації та законністю домовленостей, узгоджених сторонами спору.

Принцип доступності медіації. Зміст доступності налічує багато аспектів, до яких Н. М. Грень відносить такі: право знати про медіацію; забезпечення можливості фізичного отримання послуг з медіації; доступ до приміщень для проведення та участі в медіації тощо. До доступності науковець відносить також вартість послуг медіатора, яка має бути не надто висока, тому що низька вартість медіації популяризує її в інших країнах світу [10, с. 78–79]. Так, приватний нотаріус-медіатор може задовольнити матеріально-технічні умови проведення медіації, адже вимоги до його робочого місця, на відміну від робочого місця медіатора, прямо передбачені «Положенням про вимоги до робочого місця (контори) приватного нотаріуса та здійснення контролю за організацією нотаріальної діяльності», затвердженим наказом Міністерством юстиції України від 23.03.2011 р. № 888/5 [11]. Обсяг винагороди нотаріуса-медіатора має також відповідати засаді доступності медіації та, на нашу думку, бути нижчим, аніж розмір оплати нотаріальних дій, оскільки проведення медіації потребує менше матеріально-технічних ресурсів і витрат. Оплата послуг нотаріуса-медіатора залежить від специфіки конкретного конфлікту (спору), його складності, кількості зустрічей медіатора зі сторонами тощо.

Принцип добровільно-примусового виконання угоди за результатами медіації. Чинний Закон України «Про медіацію» не регламентує механізм забезпечення виконання угоди за результатами медіації. Це обумовлює актуальність питання щодо запозичення до практики здійснення нотаріальної медіації процедури, аналогічної до процедури вчинення виконавчого напису нотаріусом. Для цього сторона спору повинна надати нотаріусу оригінал угоди за результатами медіації та докази, що підтверджуватимуть неналежне виконання чи невиконання домовленостей іншою стороною спору.

Висновки. Отже, здійснення медіації нотаріусом має відповідати її основним принципам: добровільності; конфіденційності; нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора; самостійності сторін; рівності прав сторін; верховенства права; законності; доступності; добровільно-примусового виконання угоди за результатами медіації. Визначений перелік принципів нотаріальної медіації не вичерпний, адже інститут медіації в Україні знаходиться на етапі зародження, тоді як нотаріуси ще не напрацювали достатній обсяг практики у цій сфері. Більшість вихідних засад, які характеризують сутність і значення медіації, збігаються або співвідносяться з класичними принципами нотаріальної діяльності, тому нотаріус – це бажаний учасник відносин у сфері медіації. Дотримання як нотаріусом, який здійснює медіацію, так і сторонами конфлікту (спору) принципів медіації безпосередньо впливає на її якість, а саме: на досягнення головної цілі – укладення угоди за результатами медіації на взаємовигідних умовах.

Список використаних джерел

1. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. Відомості Верховної Ради. 2022. № 7. ст. 51.
2. Огренчук Г. О. Добровільність та конфіденційність як основоположні принципи медіації. Наше право. 2014. № 10. С. 177–183.
3. Притика Ю. Д. Зміст та класифікація принципів медіації. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 10. С. 86–92.
4. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 39. ст. 383.
5. Дякович М. М. Нотаріальний акт як інструмент охорони (захисту) прав та законних інтересів учасників цивільних правовідносин. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2013. № 9. С. 20–27.
6. Сулейманова С. Р. Основні принципи медіації. Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя

прийняття Конституції України) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 21 трав. 2021 р. / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 578–582.

7. Майкут Х. Медіативний аспект у нотаріальній діяльності: окремі питання. *Impact of modernity on science and practice: Abstracts of XII international scientific and practical conference*. Edmonton, Canada 2020. pp. 457–459.
8. Супрун Г. Характеристика загальноправових принципів процесу медіації та надання послуг у сфері медіації. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. Т. 109. № 4. С. 181–191.
9. Дякович М. М. Пропозиції щодо розвитку медіації в нотаріальній практиці нотаріусів України. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 4. С. 137–140.
10. Грень Н. М. Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації: теоретико-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 Львів, 2017. 250 с.
11. Про затвердження Положення про вимоги до робочого місця (контори) приватного нотаріуса та здійснення контролю за організацією нотаріальної діяльності : наказ Міністерства юстиції України від 23.03.2011 р. № 888/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-11#Text>

References

1. Pro mediatsiui : Zakon Ukrainy vid 16.11.2021 r. № 1875-IX [On mediation: Law of Ukraine dated November 16, 2021 No. 1875-IX]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].
2. Ohrenchuk, H. O. (2014). Dobrovilnist ta konfidentsiynist yak osnovopolozhni pryntsyipy mediatsii [Voluntariness and confidentiality as fundamental principles of mediation]. *Nashe pravo – Our Law*, 10, 177-183 [in Ukrainian].
3. Prytyka, Yu. D. (2010). Zmist ta klasyfikatsiia pryntsyypiv mediatsii [Content and classification of principles of mediation.]. *Biuletyn Ministerstva yustytysii Ukrainy – Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*, 10, 86-92 [in Ukrainian].
4. Pro notariat : Zakon Ukrainy vid 02.09.1993 r. № 3425-XII [About notary: Law of Ukraine dated September 2, 1993 No. 3425-XII.]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].
5. Diakovykh, M. M. (2013). Notarialnyi akt yak instrument okhorony (zakhystu) prav ta zakonnykh interesiv uchastnykiv tsyvilnykh pravovidnosyn [Notarial deed as a tool for the protection (protection) of the rights and legitimate interests of participants in civil legal relations]. *Biuletyn Ministerstva yustytysii Ukrainy – Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*, 9, 20-27 [in Ukrainian].
6. Suleimanova, S. R. (2021). Osnovni pryntsyipy mediatsii [Basic principles of mediation]. *Nauka ta suspilne zhyttia Ukrainy v epokhu hlobalnykh vykykiv liudstva u tsyfrovu eru (z nahody 30-richchia proholoshennia nezalezhnosti Ukrainy ta 25-richchia pryiniattia Konstytutsii Ukrainy) – Science and social life of Ukraine in the era of global challenges for humanity in the digital era (on the occasion of the 30th anniversary of the declaration of independence of Ukraine and the 25th anniversary of the adoption of the Constitution of Ukraine)*: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, pp. 578-582. Odesa : Vydavnychiy dim «Helvetyka» [in Ukrainian].
7. Maikut, Kh. (2020). Mediatyvnyi aspekt u notarialnii diialnosti: okremi pytannia [Mediation aspect in notarial activity: separate issues.]. *Impact of modernity on science and practice: Abstracts of XII international scientific and practical conference*, 457-459. Edmonton, Canada [in Ukrainian].
8. Suprun, H. (2018). Kharakterystyka zahalnopravovykh pryntsyypiv protsesu mediatsii ta nadannia posluh u sferi mediatsii [Characterization of general principles of the mediation process and provision of services in the field of mediation]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 4 (109), 181-191 [in Ukrainian].
9. Diakovykh, M. M. (2014). Propozytsii shchodo rozvytku mediatsii v notarialnii praktytysi notariusiv Ukrainy [Proposals for the development of mediation in the notarial practice of notaries of Ukraine]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava – Journal of the Kyiv University of Law*, 4, 137-140 [in Ukrainian].
10. Hren, N. M. (2017). Realizatsiia prava liudyny na spravedlyvyi sud shliakhom protsedury prysudovoi mediatsii: teoretyko-pravove doslidzhennia [Realization of the human right to a fair trial by means of the judicial mediation procedure: a theoretical and legal study]. *Candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].

11. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro vymohty do robochoho mistsia (kontory) pryvatnoho notariusu ta zdiisnennia kontroliu za orhanizatsiieiu notarialnoi diialnosti : nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 23.03.2011 r. № 888/5 [On the approval of the Regulation on the requirements for the workplace (office) of a private notary and the implementation of control over the organization of notarial activities: order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 03/23/2011 No. 888/5]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-11#Text> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 13.12.2022.